

І.Зварич

МЕТОДИ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В ЕТНОПОЛІТИЦІ

Підвищення ефективності управління етнополітичними процесами, конструктивне вирішення проблем гармонізації міжнародних відносин неможливо без наукової методології і технології вирішення цих питань. Це передбачає дослідження тенденцій етнополітичних трансформацій та розвитку, застосовуючи методи їх мо-

делювання та прогнозування. У свою чергу, практика наукового пошуку, дослідження тенденцій етнополітичних процесів, що базуються на методах моделювання й прогнозування, дозволяє окреслити можливі соціально-політичні наслідки реалізації етнонаціональної політики, своєчасно її скорегувати шляхом вжиття превентивних заходів, більш виважено підійти до прийняття управлінських рішень.

Необхідність застосування вказаних методів можна пояснити насамперед багатofакторними, суперечливими проявами сучасних етнополітичних процесів, складними, постійно змінними взаємозв'язками та взаємовпливами між суб'єктами цих процесів. Традиційні засоби моделювання й прогнозування, засновані на екстраполяції, неспроможні слугувати побудові реалістичної моделі та вірогідного сценарію розвитку подій чи тенденції загалом.

Нагальні потреби вирішення проблеми наукового передбачення етнополітичних процесів, пошуку і застосуванні конкретної технології, ефективних методів запобігання кризам та конфліктам з необхідністю актуалізують використання зазначених методів як в науковому пізнанні, так і практиці політичного управління.

Моделювання в етнополітиці, створення на цій основі прогнозних сценаріїв, актуалізувалося після розпаду СРСР, коли новоутворені держави зіткнулися з етнічними конфліктами на одинці. Як відомо, внаслідок гострих етнополітичних конфліктів на Північному Кавказі і Закавказзі, Придністров'ї тощо породило таке явище як «заморожені конфлікти», тобто такі, в основі яких знаходимо етнічні мотиви та чинники, але які не вирішуються роками і десятиліттями. Україна також не оминула, хоча й не у такій гострій формі, як зазначені регіони, відповідних проблем.

Дослідження етнополітичних процесів і тенденцій за допомогою методів моделювання та прогнозування має враховувати базові засади, розроблені щодо цього у сфері соціально-економічних та суспільно-політичних процесів¹. При цьому, варто вказати на відсутність у наукових працях та енциклопедіях ґрунтового наукового визначення сутності методів моделювання й прогнозування стосовно етнополітичних процесів. Інтерпретація методу прогнозування в етнополітиці майже відсутня². Все це обумовлює актуальність дослідження методів моделювання та прогнозування в етнополітиці. На думку вітчизняних фахівців моделювання етнополітичних процесів має бути тісно пов'язане з аналізом балансу політичних сил в Україні як у національно-регіональному, так і загальнодержавному аспектах³.

Специфіка застосування моделювання і прогнозування полягає у тому, що вони зорієнтовані на виявлення тенденцій в етнополітичній сфері крізь призму різних типів суспільно-політичної поведінки суб'єктів етнополітики; формування відносин між інститутами влади і етнонаціональними спільнотами; чинників, що ініціюють появу та поетапний розвиток процесів і тенденцій в етнополітиці. Для більш конкретного визначення особливостей вказаних методів, розглянемо їх по чергово. Спочатку зупинимося на характеристичці методу моделювання та його функцій в етнополітичній науці.

У науковій літературі під моделюванням в основному розуміється створення моделей економічного розвитку чи суспільно-політичних процесів. Різновидами моделювання є евристичне моделювання, моделювання гіпотез, інші види. Практика засвідчує перспективність застосування в моделюванні методу графів⁴.

Зміст етнополітичного моделювання полягає у визначенні основних структурних елементів моделі, встановленні сутнісних зв'язків між ними. Моделювання етнополітичних процесів означає створення цілісного уявлення про усі чинники, задіяні в етнополітиці, її складових, що визначають ці процеси, та про механізми, що забезпечують їх подальший розвиток

Моделі етнополітичних процесів, що досліджуються, по суті являють собою систему імовірних тенденцій, при цьому модель виконує як демонстраційну, так і прогнозну функцію. Спираючись на відповідну модель та її прогностичний потенціал є можливість приймати більш ефективні управлінські рішення, перевіряючи на моделі їх соціально-політичні наслідки; інтегрувати в єдину систему велику кількість даних, що дозволяє враховувати багатофакторний характер етнополітичних процесів і тенденцій. Розробка моделі являє собою тривалий процес, який включає створення першого варіанту моделі на основі аналізу літератури, експертних оцінок, тобто усіх знань, накопичених на даний момент; виявлення чутливих моментів, визначення пріоритетів та корисності того чи іншого виду інформації для верифікації моделі; проведення емпіричного дослідження для «наповнення» моделі; її доробки, базуючись на даних емпіричного дослідження; створення другої версії моделі. Процес продовжується до тих пір, поки не буде побудована адекватна модель, придатна для прогнозування об'єкту, що досліджується. Моделювання має бути тісно пов'язане з технологією наукового дослідження, його організацією і пла-

нуванням. Розрив між моделюванням і практикою емпіричних досліджень є однією з головних причин відсутності успіху в моделюванні і прогнозуванні суспільно-політичних та етнополітичних процесів. Практика свідчить, що створення моделі дозволяє швидко і точно виявити недоліки тих або тих показників, визначити умови, за яких вони ефективні.

Моделювання майбутніх ситуацій, що можуть виникнути у відносинах між етнічними спільнотами внаслідок правової, соціальної, економічної або культурної політики органів влади, становить зміст етнополітичного передбачення, яке ґрунтується на вивченні тенденцій етносоціального розвитку, мотивацій і напрямів діяльності основних суб'єктів етнополітичного процесу, особливостей етнічної психології населення, інших чинників. Найбільш поширеним методом етнополітичного передбачення є прогнозування за аналогією, тобто розробка найбільш вірогідного сценарію розвитку подій шляхом співставлення сучасної ситуації із схожою, що була у минулому. Застосування даного методу може підтвердити передбачення лише за умови врахування історичних обставин, коли виникли ситуації, що порівнюються, впливу обставин на поведінку їх суб'єктів⁵.

Тепер, що стосується методу прогнозування та його функцій в етнополітичній науці. Під методом прогнозування, що базується на принципах альтернативності, комплексності, безперервності і верифікації, слід розуміти створення імовірних варіантів розвитку процесів і тенденцій, набуття ними векторної визначеності. Типове найпростіше застосування методу прогнозування: знаючи характерні ознаки суб'єктів можна спрогнозувати імовірність виникнення між ними конфліктної ситуації, передбачити, яким буде характер їх подальших відносин; чи зможуть ці відносини змінитися «самі по собі» чи потрібно вжити активних заходів.

Загальноприйнятої класифікації методів прогнозування поки що немає. «Робоча книга з прогнозування» наводить 27 методів прогнозування, що складають сукупність фактографічних (10) та експертних (17) методик з прогностики. Серйозну роботу у цьому напрямі провів В.Матвієнко, розділивши усі методи прогнозування на методи екстраполяційного та цільового прогнозування, визначивши їх сутнісні ознаки⁶.

До методів прогнозування етнополітичного розвитку належать методи колективної експертної оцінки, генерації ідей («мозкова атака»), дельфійський метод; побудова сценаріїв, методи

екстраполяції та інші. У кожній групі методів існують десятки засобів розробки прогнозів. В контексті нестабільного етнополітичного процесу на перший план об'єктивно виходять інтуїтивні методи прогнозування, створення імітаційних моделей, на що вказує практика прогнозно-аналітичних структур. У якості «робочої методики» при прогнозуванні застосовується метод аналогії. Отже, під етнополітичним прогнозуванням слід розуміти процес розробки науково обґрунтованих припущень (гіпотез) про можливі варіанти зміни стану етнополітичного явища, процесу чи об'єкту у майбутньому; альтернативні шляхи та вірогідні строки їх здійснення. При цьому має бути врахований циклічно-хвильовий характер розвитку етнополітичних тенденцій і процесів⁷.

Сутнісну ознаку прогнозування можна визначити як безпосередню орієнтованість прогнозно-аналітичного інструментарію на процес прийняття і реалізацію управлінських рішень у сфері етнополітики. З методологічної точки зору етнополітичне прогнозування повинно бути зорієнтоване на умовне передбачення (особливого значення за таких умов набувають як експертні оцінки, так і результати опитування представників різних етнічних груп). Ефективність застосування методу прогнозування тенденцій в етнополітиці значною мірою залежить від знання реальної ситуації, яку визначає характер відносин між різними суб'єктами етнополітики, передусім, між титульною нацією та меншинами. Поліваріантний характер суспільно-політичних ситуацій в етнополітиці обумовлює нагальну необхідність застосування методу сценарного підходу, поєднання при прогнозуванні морфологічного і сценарного методів⁸, як «зворотних» один до одного.

Методологія сценарного підходу базується, з одного боку, на засадах звичайної схеми будь-якої діяльності — «мета — засіб — результат», а з другого — за функцією ролі, яку має грати кожний з учасників політичного процесу. Останніми роками сценарний підхід активно використовується як політологами, так і етнополітиками під час аналізу та прогнозування: 1) локальних, зокрема регіональних проблем, пов'язаних з етнічними процесами; 2) етнополітичних процесів, насамперед тих, що пов'язані з державотворчими процесами в Україні⁹.

Впродовж останніх років під впливом президентських та парламентських виборчих кампаній завдяки зусиллям певних політичних сил відродилася ідея федералізму. Прогнозуючи подальший розвиток цієї ідеї, неважко виявити схожість ряду процесів

національного будівництва із ситуацією, що характеризувала суспільно-політичне життя України на початку ХХ століття. Федералістська тенденція, котра була політичною домінантою тодішніх українських провідників, сьогодні, за нових історичних реалій знаходить своїх прихильників, зокрема під виглядом ідей регіоналізму. В реалізації цієї концепції дехто вбачає можливість органічно поєднати різно векторні підходи, зорієнтовані на поєднання елементів етатизму і муніципалізму, загальнодержавних та місцевих інтересів¹⁰.

Актуальності дослідженням різних тенденцій націотворення в Україні, побудованих шляхом використання методів моделювання і прогнозування, надають програми і завдання, які впливають з реалізації проекту конституційної та адміністративно-територіальної реформи, зміни до закону про місцеве самоврядування. Відома усім невдала спроба здійснити адміністративно-територіальну реформу в нашій країні у 2005 році. Вона мала негативні політичні наслідки для влади, яка не зуміла переконати громадськість у доцільності її проведення, хоча з наукової точки зору немає сумніву у тому, що така реформа назріла. Саме брак надійного прогнозу, який би дав можливість визначити оптимальні строки її проведення, убезпечив би ініціаторів реформи від поразки. Саме на реалістичні моделі та прогнози необхідно робити ставку при визначенні ризиків, спричинених негативними проявами етнонаціональних та регіональних чинників. Їх наявність дасть змогу успішніше вирішувати досить важливі завдання — зміцнення регіональної кооперації та консолідації при збереженні своєрідності регіональних особливостей країни, здійснювати пошук базових важелів стимулювання доцентрових тенденцій, ефективних шляхів ліквідації істотних, насамперед, економічних перекосів у стандартах життя громадян різних регіонів країни¹¹.

Застосування методів моделювання і прогнозування, безумовно, надає важелів для більш реалістичної політики влади щодо:

- подальшого розвитку основних етнічних процесів чи то у напрямку сепарації і дезінтеграції, чи, навпаки, асиміляції та інтеграції; інших форм етнічної консолідації. Можливі й інші прояви етнічної поведінки, такі наприклад, як ізоляція у рамках власної етнічної культури чи акультурація, іредентизм, добровільна міграція;

- очікуваної суспільно-політичної активності представників різних етнічних груп, діяльності громадських організацій, органів

самоврядування, створених за етнічною ознакою, таких як Меджліс кримсько-татарського народу, Координаційна рада громадсько-політичних сил кримських татар, Фольксрат німців в Україні, Форум угорських організацій Закарпаття, інші. Формування їх відносин з державними структурами на тлі тих соціальних та економічних проблем, які не вирішувалися попередніми роками, зокрема таких як низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної економіки, процеси, що набули інерційного характеру, — соціальне і майнове розшарування, високий рівень безробіття, особливо, серед молоді, маргіналізація значної частки населення України. На цю базову соціально дражливу ситуацію накладається поляризація суспільства, насамперед, на рівні певних регіонів щодо «мовної проблеми», вступу до НАТО, інші стратегії національно-культурного та геополітичного характеру. Результати соціологічних досліджень, які проводилися впродовж кількох останніх років засвідчують досить низьку політичну активність етнічних груп щодо цих проблем (така активність дещо помітніша серед кримських татар, росіян, поляків, угорців), проте ніхто з гарантованою впевненістю не може сказати, що такою вона буде завжди¹². Прогнозування етнополітичної активності, на наш погляд, має враховувати її різні прояви в залежності від впливу як зовнішніх (сучасні процеси глобалізації і модернізації), так і низки внутрішніх чинників, мотивуючих цю активність.

З огляду на те, що ареною етнополітичних рухів у всьому світі є міста, не менш актуальним бачиться застосування методів моделювання й прогнозування при визначенні стимулюючої ролі процесів урбанізації у політизації етнічності (етнічних груп); впливу певних цінностей, атитюдних (настановних) чинників, усієї сукупності політичних диспозицій щодо політичної поведінки етнічних груп, а також моделювання і прогнозування розходжень між настановами і можливими проявами їх суспільно-політичної активності. Перспективним може бути моделювання та прогнозування можливої зміни двокультурної ідентичності населення міст Сходу і Півдня України, яке переважно орієнтується на російсько мовну систему культурних цінностей.

У статті, спеціально присвяченій прогнозу змінам етнічного складу населення України на період до 2016 року, Е.Лібанова і О. Позняк, застосовуючи сценарний підхід, подають прогнозні моделі етнічної диференціації міграційних та природних змін населення на зазначений період. За оптимістичного сценарію кіль-

кість, зокрема, кримських татар збільшиться у 2016 р. порівняно з 1999 р. (1999 р. — 100%) на 122,1%; азербайджанців — на 119,1%, вірмен — на 111,2%. При цьому прогнозується перевищення кількості вибулих серед українців над чисельністю прибулих; зростання інтенсивності виїзду представників етнічних груп, котрі мають свої держави у Центральній Європі¹³.

Ряд вчених, базуючись на сценарному методі, прогнозують значне зростання еміграційного потоку у найближчому майбутньому, якщо в Україні не відбудеться суттєвого підвищення рівня життя і коли Захід виявить зацікавленість у досить кваліфікованій і водночас дешевій робочій силі з України. За умови розвитку подій за сценарієм, згідно з яким найближчим часом слід очікувати збільшення числа іммігрантів (зростання частки новоприбулих, передусім, неєвропейського населення), Україну очікує виникнення нових і загострення існуючих суспільних проблем (загострення «мовного питання», ситуації у сфері міжконфесійних відносин, посилення у суспільстві впливу мусульманського чинника), що, в свою чергу, вказує на необхідність застосування методів моделювання і прогнозування соціальних конфліктів, у тому числі і на етнічній та конфесійній основі.

З огляду на сучасні тенденції розвитку регіональних етнополітичних процесів (прояви етнополітичного регіоналізму) виокремимо деякі помітні динамічні процеси і явища, які потребують свого наукового осмислення і узагальнення за допомогою методів моделювання і прогнозування у різних регіонах України. Під кутом зору етнорегіональної специфіки Україні умовно можна поділити на п'ять регіонів, кожний з яких характеризується не типовим для більшості українських територій етнічним складом населення, історичним минулим, культурними, мовними та духовними орієнтирами.

Закарпаття — асоціюється з так званим «політичним русинством», сутність якого полягає в обстоюванні тези, що русини це окремий від українського етнос, що спонукає лідерів цього руху боротися за регіональну автономію. Такі ідеї були досить популярні на початку 90-х років минулого століття. Як відомо, сьогодні політизація та радикалізація цього руху пішла на спад, проте питання етнокультурної ідентичності русинства, його ставлення до загальної та локальної української ідентичності, протистояння, що виникло на цьому ґрунті, зовнішні впливи (зокрема, політики певних державних і політичних кіл прикордонних державна)

на розвиток етнополітичної ситуації в регіоні, змушують постійно тримати її у полі зору, нейтралізуючи у такий спосіб її негативний вплив на процеси національної консолідації країни. У світлі цього вкрай важливими стали зустрічі Президента України В. Ющенка з керівництвом Угорщини 13 січня та керівництвом Словаччини 14 січня 2008 року, яка завершилася підписанням міждержавних угод, що стосуються спрощеного режиму перетину кордонів для представників автохтонного населення та деяких проблем гуманітарної, переважно, освітньої сфери, що вкрай важливо. Видається, що перспективне вирішення комплексу питань, пов'язаних з цим регіоном залежатиме від того, як наша країна успішно інтегруватиметься у європейський економічний, політичний та культурний простір.

Північна Буковина характеризується насамперед політизацією «румунського руху», що орієнтує своїх послідовників на відокремлення цієї території від України та приєднання її до Румунії. На розвиток етнополітичної ситуації у цьому регіоні справляють вплив певні політичні структури та громадські організації Румунії. Проте, на наше переконання, ситуація навряд чи вийде з під контролю, враховуючи входження Румунії до Європейського Союзу та НАТО, що не дозволяє офіційному Бухаресту однозначно ставати на бік сепаратистів як всередині країни, так і за її межами

Галичина — регіон, що складається з трьох областей — Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської — демонструє сформовану етнополітичну традицію, відому як «галицький консерватизм». Тут мають місце характерні риси етнополітичної культури населення, досить відчутні впливи європейських традицій на спосіб життя і мислення української спільноти цього регіону; сформована національна еліта в усіх сферах суспільного життя. На межі ХХ–ХХІ століть фахівці заговорили про появу так званого «галицького сепаратизму» в межах України, спричиненого опором з боку промислово розвинених російськомовних східних та південних регіонів так званим спробам «галичинізації України», що й спонукало нібито західноукраїнську еліту до реалізації курсу на автономізацію краю. Проте на сьогодні ця тенденція втрачає свою актуальність як національна проблема, що провокує національний розкол країни на «схід» і «захід». Здається, що політичні сили, які ініціювали цей розкол під час виборчих кампаній 2004 та 2006 років, усвідомили усю відповідальність за наслідки «гри на відмінностях», які існують між регіонами, декларуючи

сьогодні свою прихильність ідеям національної єдності як на заході, так і на сході країни.

Південно-Східна Україна відзначається здебільшого україномовним селом та зденационалізованим містом, значним впливом російського фактору на прояви етнополітичного регіоналізму. Тут досить гостро стоїть питання культурної ідентифікації регіону, яка впродовж багатьох десятиліть, а то й століть відбулася під контролем і впливом російського чинника. Це має наслідком досить стійкі політичні уподобання та етнопсихологічні міфи як щодо минулого, так і сьогодення. Для цього регіону потрібна довготривала, поетапна програма інтеграції в український політичний та культурно-інформаційний простір.

АР Крим — єдине автономне утворення на теренах України. Його етнополітичну ситуацію визначають наступні чинники: «мовне питання»; впливи: «російського фактору», інших зовнішніх факторів (крім російського — турецького та, власне ісламського) на розвиток ситуації на півострові. Має місце досить активний проросійський рух з проявами сепаратизму. Ситуація ускладнюється проблемою облаштування та інтеграції в українське суспільство раніше депортованих з Криму етносів (насамперед найчисельнішої групи — кримських татар); значний етноконфліктний потенціал, сплески кримськотатарського радикалізму, інші процеси та явища, що можуть і повинні стати об'єктом моделювання і прогнозування.

З метою запобігання міжетнічним конфліктам М.Пірен вказує на необхідність створення інформаційної системи етносоціального моніторингу, прогнозування й оцінки етнополітичних і міжетнічних проблем, їх завчасного попередження¹⁴. Існує потреба у моделюванні та прогнозуванні подальшої трансформації усіх існуючих моделей економічних та політичних перетворень, політики у сфері міжетнічних відносин з метою визначення можливих впливів трансформаційних процесів на стан міжетнічних відносин, адже врегулювання міжетнічних конфліктів можливе, передовсім, через досягнення стабільного (сталого) розвитку суспільства, за умов проведення політичної та економічної реформ; запровадження ефективно працюючої технології реалізації державної етнонаціональної політики.

Підсумовуючи поданий вище аналіз щодо потенційних та практичних можливостей застосування методів моделювання і прогнозування процесів і тенденцій в етнополітиці, варто зробити наголос

на тому, що їх практична значущість підсилюється вкрай важливими завданнями наукового прогнозно-аналітичного забезпечення стабільного розвитку суспільства.

Суттєвою ознакою прогнозування тенденцій в етнополітиці слід вважати безпосередню орієнтованість прогнозно-аналітичного інструментарію на процес прийняття і реалізації рішень в етнополітичній сфері. В умовах трансформації суспільства невдале моделювання, слабкі, не виважені прогнози щодо майбутнього, перспектив розвитку ситуації у сфері етнополітики неминуче призведуть до її загострення, грубих прорахунків і помилок в діяльності органів державного управління. Адекватне моделювання і прогнозування є одним з головних чинників побудови вірної стратегії і тактики державного управління сферою етнополітики. Не абсолютизуючи роль методів моделювання і прогнозування процесів і тенденцій в етнополітиці та, зважаючи на те, що їх застосування має здійснюватися в рамках міждисциплінарного підходу, позбавленого вузького бачення проблеми, варто зауважити, що наукові дослідження, побудовані на цих методах, повинні здійснюватися під кутом зору гуманітарних пріоритетів суспільного розвитку. Світоглядно-методологічна новизна такого підходу — у визнанні того, що «світ має безліч шляхів», отже осмислювати його можна за допомогою багатьох, у тому числі й альтернативних, методів та підходів, які використовуються у соціальних та гуманітарних науках. Вельми ефективним може виявитися поєднання формалізованих та інтуїтивних методів, доповнення якісної оцінки процесів і тенденцій кількісними показниками. Для здійснення подібного підходу методам моделювання і прогнозування має бути притаманна технологічна, процедурна гнучкість, здатність до трансформації та видозміни у контексті поставлених прогнозно-аналітичних завдань.

Отже, виходячи з аналізу етнополітичних аспектів застосування методів моделювання та прогнозування, доходимо висновку, що:

а) ці методи є вкрай корисними для використання їх з метою діагностики, корегування та регулювання етнополітичної тактики і стратегії управлінської діяльності;

б) на жаль, на сьогодні, ані метод моделювання, ані метод прогнозування ще не знайшли адекватного застосування як в теорії, так і на практиці етнополітичного дослідження, з одного боку, та управлінського підходу, з другого;

в) слід констатувати, що на сьогодні у країні по суті відсутня бодай приблизна модель, розрахована на десять — двадцять років динаміки і тенденцій розвитку етнопонаціональних процесів, з урахуванням факторів інтенсивної міграції населення та імміграційних потоків, інших етнодемографічних складових етнополітичного характеру, з урахуванням яких мусить формуватися державна політика у сфері етнопонаціональних відносин. Таким чином, проведений аналіз дає підстави зробити узагальнений висновок про те, що на сьогодні відчувається брак методологічної бази системного аналізу етнопонаціональних процесів, що відбуваються у нашому суспільстві, так само як і дефіцит сучасних методів і технологій управління цими процесами, які мають розглядатися як в режимі кризового розвитку, так і функціонування на засадах стабільності. Одним із засобів подолання цього методологічного і водночас управлінського «дефіциту», на наш погляд, має стати системне застосування моделювання та прогнозування етнополітичних ситуацій в країні.

---

¹ Ахременко А.С. Политическое прогнозирование на российском фоне. // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. — 1999. — №1. — С. 28–42; Краснов Б.Н. Политическое прогнозирование. // Социально-политический журнал. — 1994. — №11–12. — С. 84–94; Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование. Учебник для студентов вузов. — М.: Алгоритм. — 2000. — 349с.; Политический процесс: основные аспекты и способы анализа: Сборник научных материалов /Под ред. Мелешкиной Е.Ю. — М.: Издательский Дом «ИНФРА-М»; Издательство «Весь мир». — 2001. — 304 с. /Политическое прогнозирование — С. 278–285/.

² Картунов О.В. Вступ до етнополітології. Науково-навчальний посібник. — К.: Інститут економіки, управління та господарського права. — 1999. — 300 с.

³ Етнос. Нація. Держава: Україна в контексті світового етнодержавного досвіду. Монографія / Ю.І.Римаренко, М.М.Вівчарик, О.В.Картунов, І.О.Кресіна, С.Ю.Римаренко, С.О.Телешун, Л.Є.Шкляр. За заг. ред. Ю.І.Римаренка. — К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. — 2000. — 516 с.

⁴ Опыт моделирования социальных процессов (вопросы методологии и методики построения моделей). — К.: Наукова думка. — 1989. — 200 с.

⁵ Етнопонаціональний розвиток України: Терміни, визначення, персоналії. — К.: Інститут держави і права АН України. — 1993. — 800 с.

⁶ Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах (1966 г.); Международный пакт о гражданских и политических правах (1966 г.) / Международные акты о правах человека. — М.: 1999.

⁷ Лапкин В.В. Циклы, ритмы, волны: проблемы моделирования политического развития. // Политические исследования /Полис/. — 2002. — №4. — С. 26–31 с.; Никитина В. Использование волнового подхода при анализе политических процессов. //Политическая наука: предмет и методологические основания. Сб. материалов межд. науч. конф. Харьков, май, 2001 г. — К.: «Регион-информ». — 2001. — С.155–165 /292 с./. Товт М. Міжнародно-правовий захист національних меншин в Україні та система контролю Ради Європи // Право України. — № 7. — 2001.

⁸ Якщо морфологічний метод — це екстраполяція від передбачуваного майбутнього до теперішнього і минулого, то сценарний метод — це екстраполяція від минулого і теперішнього до майбутнього, обмеженого часовими координатами. Сценарний метод /в контексті дослідження етнополітичних процесів, тенденцій/ доповнюється синоптичною ітерацією: сценарії, отримані в багатьох областях етнічних знань з різною ступеню достовірності та інформаційної забезпеченості (етнополітологія, етносоціологія, етнопсихологія, інші), об'єднані в одне ціле шляхом їх ітерації. Сценарний метод застосовується у тих випадках, коли необхідне покроковий опис розвитку подій (реальної тенденції) з багатьма суб'єктами процесу, взаємодіючих чи конкуруючих між собою, коли необхідно передбачити та змодельовати дії сторін, наприклад, в процесі врегулювання міжетнічних конфліктів. Особливістю сценарного методу є аналіз подій, наслідки яких залежать від декількох чинників, що мають вирішальний вплив на розвиток подій і вплив яких визначається залежністю від об'єктивних та суб'єктивних обставин. За допомогою сценарного методу можна, зокрема, діагностувати конструктивний (позитивний) або деструктивний (негативний) вплив тенденцій (подій) на етнополітичну систему, процеси етнодержавотворення.

⁹ Товт М. Міжнародно-правовий захист національних меншин в Україні та система контролю Ради Європи // Право України. — № 7. — 2001.

¹⁰ Нація і держава. Теоретико-методологічний та концептуальний аналіз / За ред. Ю.Римаренка. Книга 1. — К. — Донецьк: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. — 1998. — 392 с.105. Накасонэ Я. После «холодной войны». — М.: 1993. — 419 с.

¹¹ Послання Президента України до Верховної Ради України. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році. К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України. — 2003. — 478с.

¹² Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність. К.: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України. — 2001. — 423 с.

¹³ Позняк О., Лібанова Е. Прогноз етнічного складу населення України на період до 2016 року // Розбудова держави. — 2000. — №1–6. — С. 122–127.

¹⁴ Пірен М.І. Етнополітичні процеси в сучасній Україні. Навчальний посібник. К.: Видавництво УАДУ при Президентові України. — 1999. — 206 с.